

't Inschrien

Vereniging Oudheidkamer Twente

In dit nummer onder andere:

- Het “losse hoes” Groot Bavel
- Heliand: een oud Saksisch evangelieverhaal
- Interview met Jan van Alsté
- Archief Huis te Breckelenkamp digitaal ontsloten

Colofon

't *Inschrien* is een kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Robert Kemper Alferink (hoofdredacteur), Willy Ahlers, Geert Bekkering, Hilda Ferweda, Jan Hinke en Harry Mulder.

Aan dit nummer werkten mee:

Jan van Alsté, Hilda Ferweda, Jan Hinke, Robert Kemper Alferink, Harrie Morshuis, Marieken Scholten-Sijjes, Chris Sieverink, Goaitsen van der Vliet.

Redactieadres

Bathemerweg 4
7448 PH Haarle
tel. 0548-595724
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Jan van Alsté, voorzitter
Janny Willemsen, secretaris
Roy Dams, penningmeester
Ernst Jan Krudop, lid
Jan Morsink, lid
Hugo Repelaer, lid
Theo van Staple, lid
Bernard Westrek, lid

Secretariaat

secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Telefoon: 074- 2914014
Rabobank rek.nr. 12 95 76 379

OKThuis

Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
www.oudheidkamertwente.nl
Soos: iedere maandagmiddag 13.30 - 16.30 uur

Het abonnement is bij het lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost 26,00 euro per lid, met partner 31,50 euro, jeugdleden tot 21 jaar 10 euro. Losse nummers zijn voor 5 euro verkrijgbaar bij het secretariaat en op de soosmiddagen.

Nieuwe kopij moet uiterlijk 12 juli 2012 bij de redactie zijn. Richtlijnen voor publicatie zijn te vinden op de website.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuigkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede

ISSN 1875-2659

Inhoud

Nieuwe leden - Verenigingsactiviteiten	3
Het "losse hoes" Groot Bavel:	4
Na 75 jaar opnieuw te redden van de ondergang?	
Hilda Ferweda en Robert Kemper Alferink	
Heliand: een oud Saksisch evangelieverhaal	8
Harry Morshuis, met Anne van der Meiden	
vertaler van de Heliand in het Twents	
Interview met Jan van Alsté:	10
herinneringen van een voorzitter	
Hilda Ferweda	
Archief Huis te Breckelenkamp	13
digitaal ontsloten	
Stichting Het Huis te Breckelenkamp	
Cursus boerderij-onderzoek in Twente	14
Jan Hinke	
Ezel Pacha als gezelschapsdier op Twickel	17
Wat schrijf dat blijf (6)	18
Goaitsen van der Vliet	
Cursus Twentse schilders	20
O.l.v. Jan van Alsté	
Jan Morsink geridderd	21
Jan van Alsté	
Boekrecensie: Het pachtboek van	22
Goossen Grubbe tot Herinckhave	
Robert Kemper Alferink	
Globalisering van de maatschappij leidt tot	
individualisering van de mens	24
Robert Kemper Alferink	
Mediatheek Oudheidkamer in beheer van	25
het Kennis en Informatie Centrum	
Marieken Scholten-Sijjes en Chris Sieverink	

Foto omslag: Voorzijde van het los hoes Groot Bavel, achter het Rijksmuseum Twenthe. Ansichtkaart, omstreeks 1950. Collectie: Robert Kemper Alferink.

Nieuwe leden - Verenigingsactiviteiten

Nieuwe leden:

Mevr. H.A.M.J. Lubbers, Oldenzaal
 Dhr. J. Horstman, Enschede
 Dhr. H. Mulder, Haaksbergen
 Dhr. en Mevr. F. Heijne, Enschede
 Dhr. en Mevr. B.H. Westrek, Enschede

Overlijden erelid Dick Taat

Kort voor het ter perse gaan van dit nummer van 't Inschrien is bekend geworden dat op 3 juni 2012 Dick Taat op 85-jarige leeftijd in Enschede is overleden.

Dick was erelid van de Oudheidkamer Twente en heeft zich tientallen jaren intensief met de geschiedenis van Enschede beziggehouden. In het volgend nummer zal een uitgebreid In Memoriam worden geplaatst.

Inkomend voorzitter

Ernst Jan Krudop heeft op de Algemene Ledenvergadering van 3 april aangekondigd zijn voorzitterschap wegens te drukke werkzaamheden te willen beëindigen. Hij blijft wel lid van het bestuur, dat onder leiding van interim voorzitter Jan van Alsté op zoek is gegaan naar een opvolger. Dit heeft al in de bestuursvergadering van 9 mei geresulteerd in de benoeming van Bernard Westrek tot inkomend voorzitter. De bedoeling is dat Bernard het voorzitterschap na de zomer op zich neemt. Bernard is net gepensioneerd en was daarvoor lid van de centrale directie van het Bonhoeffer College in Enschede, waarvan het laatste jaar als rector.

Excursie Deldense schilder Van der Worp

De Vereniging Oudheidkamer Twente organiseert een bezoek aan de tentoonstelling van de Deldense schilder Van der Worp bij Hotel Carelshaven aan de Hengelosestraat 30 en antiekwinkel Kuipers, Langestraat 8, beide in Delden. De tentoonstelling zal worden ingeleid door Van der Worp-kenner Gert Banis en de excursiedeelnemers zullen vervolgens door hem worden rondgeleid.

De excursie is op **vrijdag 14 september 2012 en start om 14.00 uur** bij hotel Carelshaven. De inleiding met thee / koffie en gebak, wordt gevolgd door een rondleiding over de tentoonstelling. Daarna gaan we naar Kuipers Kunst Antiek voor het tweede deel van de tentoonstelling en een drankje. U kunt zich opgeven door € 10,- per deelnemer over te maken op bankrekening 12.95.76.379 ten name van Oudheidkamer Twente onder vermelding van "Excursie Delden".

Samenwerking met de VORG

Het bestuur van de Oudheidkamer Twente overlegt met het bestuur van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis (VORG) over samenwerking. De eerste resultaten tekenen zich al af. Zo is het VORG-bestuurslid, de heer H. Repelaer ook benoemd tot bestuurslid van de Oudheidkamer. Hij vormt de verbindende schakel tussen de besturen. De Oudheidkamer wordt betrokken bij de organisatie van de jaarlijkse manifestatie voor historische verenigingen in Overijssel (in 2012 op 22 september). Die manifestatie wordt volgend jaar in Twente gehouden. Leden van beide verenigingen zullen over en weer voor elkaars activiteiten worden uitgenodigd, als dat mogelijk is. De VORG helpt ons met het organiseren van een excursie naar Zwolle in november dit jaar. Ook zullen we samen ijveren voor behoud van het blad Mijn Stad Mijn Dorp. En dit is nog maar het begin.

Voor actuele informatie over komende activiteiten verwijzen we graag naar onze website www.oudheidkamertwente.nl

Het “losse hoes” Groot Bavel Na 75 jaar opnieuw te redden van de ondergang?

Hilda Ferwerda en Robert Kemper Alferink

“Reeds jarenlang was het de stille wensch geweest zoowel van het bestuur der Oudheidkamer Twente, als van enkele particulieren aldaar, de hand te leggen op een goed specimen van het oude Twentsche losse huis”, aldus Willem Hendrik Dingeldein. Het is alweer vijfenzeventig jaar geleden dat aan die wens werd voldaan: Jan van Heek kocht los hoes Groot Bavel uit De Lutte en liet het opbouwen in de tuin van het Rijksmuseum Twenthe. Nu, in 2012, lijkt de situatie niet veel beter te zijn. De boerderij staat er verlaten bij, plannen voor een nieuwe verhuizing zijn nog onzeker. Maar er is hoop!

De Lutte

Boerderij Groot Bavel was een van de gewaarde boerderijen in de marke De Lutte. Het lag ongeveer vierhonderd meter ten westen van het kerkje van De Lutte, even ten zuiden van de weg Oldenzaal-Bentheim. In een brochure uit 1937 schetst W.H. Dingeldein het als een fraai, sfeervol tafereeltje: “Het lag daar mooi op een kleine verhevenheid aan den oever van een smalle, heldere beek, die, van de helling van den breeden, glooienden Bavelsch Esch komend, hier door lage, eenigszins moerassige weiden stroomt. [...] De overlevering verhaalt, dat een vroeger bewoner van Bavel in het moeras langs de beek verzonken zou zijn en dat men zijn dwalenden geest soms God! en Hulp! Hoort roepen.” Desondanks was het daadwerkelijke leven in de jaren dertig verre van idyllisch. Boeren hielden slechts enkele stuk vee en bewerkten kleine percelen grond met beperkte middelen en materiaal. De opbrengsten van het land waren gering, leefomstandigheden primitief.

Tot dan aan toe traditionele woonvormen als het los hoes – een ruimte waarin mens en vee onder één dak in één ruimte samenleefden – verdwenen vanaf de negentiende eeuw in sneltreinvaart. Dingeldein: “Het mag wel een gelukkige omstandigheid heeten, dat het groote, hooge en imposante huis Groot Bavel met zijn primitieve inrichting reeds eenige jaren door den eigenaar verlaten was, die ernaast een nieuwe woning had laten zetten. Het oude huis was nu als schuur en bergplaats in gebruik, maar de eigenaar koesterde snoode plannen: verbouwing of misschien afbraak stond voor de deur.”

De boerderij

“Eenvoud en doelmatigheid hebben het Nedersaksische hallenhuis gekenmerkt en onbewust hebben de bouwers de schoonheid gediend,” aldus Jan Jans. De beroemde Almelse architect werd door Jan van Heek ingeschakeld om de boerderij in De Lutte tot op het kleinste detail de boerderij op zijn oorspronkelijke plaats in de zomer van 1936 te documenteren. In de herfst werd de uit 1784 daterende boerderij door werkeloze jonge bouwvakkers onder Jans toezicht gesloopt, vervoerd naar Enschede en daar weer opgebouwd. Boerderijen waren immers al eeuwenlang roerend goed geweest: gebinten, “het veerkaante wark”, van boerderijen werden geregeld verhandeld en bij de bouw van nieuwe boerderijen opnieuw gebruikt. Voor Groot Bavel werd er tevens gebruik gemaakt van hout dat bij de restauratie van de St. Plechelmstoren in Oldenzaal was vrijgekomen. Op 11 mei 1937 vond de overdracht van het herrezen Groot Bavel aan de Nederlandse overheid plaats. Het resultaat was een weer geheel bewoonbare boerderij: “als ’t moest kon er op staanden boerengezin intrekken en het behoefde zelfs geen bedden mee te nemen. Al wat tot het interieur behoort, is aanwezig.” Zelfs de voormalig eigenaar uit De Lutte was enthousiast geraakt: “Ie maj ’t mi de wa’ weer hen zetten, dan kō’j mien nejt hoes wa’ kedo kriegen.”

Functie van de boerderij

Al sinds de opening van het Rijksmuseum Twenthe in 1933 was in een van de vleugels de Oudheidkamer Twente daar gevestigd. Deze had de beschikking over verschillende zalen, waarin

Het oorspronkelijke erve Groot Bavel in de Lutte, getekend op Hemelvaart, 21 mei, 1936 door Jan Herman van Heek. Collectie: Archiefstichting Dr. J.H. van Heek.

in de vorm van stijlkamers een beeld werd gegeven van Twentse voorwerpen, gebruiken en historische gebeurtenissen. De boerderij paste hier goed tussen. Bezoekers moesten een goed inzicht krijgen in de levenswijze van hun voor- en achter- en heden. Dat de meeste bezoekers van het Rijksmuseum Twenthe voor de Tweede Wereldoorlog van buiten Twente kwamen, werd voor de aardigheid maar even buiten beschouwing gelaten. Cultureel, dus wat levensstijl betreft, was de boer zelf er in het eerste kwart van de vorige eeuw sterk op achteruit gegaan: hij volgde de burgers na, wat niet erg zou zijn, indien deze een goeden levensstijl hadden. Jan Jans weet het nog fraaier te verwoorden: “want wanneer het waar is, dat in het verleden het heden ligt en in het nu, wat worden zal, dan kan het oude huis Groot Bavel groote diensten bewijzen bij den opbouw van een nieuwe boerencultuur.”

Een periode van teloorgang?

Door Jan Jans en anderen werd al in de tijd vóór de verplaatsing uitgebreid gediscussieerd of een

verplaatsing naar juist de tuin van het Rijksmuseum Twenthe wel een goed idee zou zijn. Het boerenhuis, dat al meer dan vijfhonderd jaar in een bosrijke plattelandsomgeving had gestaan, kwam terecht in een stadse omgeving. Aan de ene kant het ‘moderne’ museumgebouw, aan de andere kant een eenvoudige rij burgerhuizen. Uiteindelijk was men over de verplaatsing tevreden.

De Oudheidkamer Twente bleef tot 1993 gehuisvest in het Rijksmuseum. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen had al in 1984 bepaald dat Rijksmusea geen regionale cultuurhistorische verzamelingen mochten herbergen. In het najaar van 1993 werd er in allerijl verhuisd naar het aangekochte Elderinkshuis. Groot Bavel, dat rijks-eigendom was, bleef achter. In het gedenkboek *Vriendschap! 75 jaar mecenaat in het Rijksmuseum Twenthe*, dat vijf jaar geleden verscheen, wordt Groot Bavel nog wel genoemd: “In mei 2001 [na de vuurwerkramp] opende het museum weer zijn

*Het interieur van Groot Bavel na de verplaatsing richting Enschede. Ansichtkaart, omstreeks 1950.
Collectie: Robert Kemper Alferink*

deuren. Aangezien de behoefte aan een informatieplek over de ramp onverminderd groot bleef, is het 'los hoes' in de achtertuin van het museum, dat sinds het vertrek van de Oudheidkamer niet meer werd gebruikt [...] als zodanig [sinds september 2002] weer in gebruik genomen." Dit gebeurde tot 2006. Sindsdien is de boerderij grotendeels vergeten. Bezoekers van het Rijksmuseum Twenthe worden op geen enkele wijze op de boerderij geattendeerd. Op de website is Groot Bavel niet te vinden.

Lonneker

Het Rijksmuseum Twenthe is Groot Bavel echter nog niet helemaal vergeten. Het is de bedoeling dat het roerend goed op termijn opnieuw verhuizen, naar een locatie in de directe omgeving van de molen in Lonneker. Door het Rijksmuseum is aan de gemeente Enschede inmiddels een garantie gegeven dat een terugkeer van de boerderij naar De Lutte niet meer aan de orde is. Uit berekeningen van de gemeente Enschede is gebleken dat het verplaatsen van de boerderij circa € 350.000 gaat kosten. Het geld moet bij

elkaar gebracht zien te worden met subsidies en giften. De diverse ideeën hierover maken deel uit van het Dorpsplanplus van Lonneker. Een speciale Werkgroep Lonneker Molen, waarin zowel de Stichting Lonneker Molen, Dorpsraad Lonneker, Dorpsplanplus als de gemeente Enschede zijn vertegenwoordigd, ontwikkelt verdere plannen. Recentelijk is er nog een vergadering geweest tussen de Werkgroep Lonneker Molen en het Rijksmuseum. Het is nu wachten op antwoord van de Rijksgebouwendienst of en onder welke voorwaarden zij afstand wil doen van het Los Hoes. Op termijn is het doel dat rondom de Lonneker Molen een gebied ontstaat waarin de eeuwenoude relatie tussen het Twentse landschap, de streekeigen bebouwing en de Twentenaren weer zichtbaar wordt. Inmiddels is er voor dit plan vanuit het Europese Leader Programma een subsidie beschikbaar gekomen van € 175.000 voor de realisatie van de herinrichting omgeving Lonneker Molen waarin Groot Bavel dus een prominente rol zal spelen.

Groot Bavel

Afgelopen jaar is sinds lange tijd weer graan op de Lonneker akkers verbouwd. Het is gemalen in de molen en bij de plaatselijke bakker tot brood gebakken. Het plan is nu om Groot Bavel in de buurt van de Lonneker Molen te plaatsen en te gebruiken als educatief centrum. Er kunnen tentoonstellingen worden gehouden over het Lonneker landschap en de traditionele bereiding van voeding, met als thema: Van Akker naar Bakker. Dit kan een toeristische trekpleister voor Lonneker worden.

Dan krijgt Groot Bavel toch eindelijk weer de aandacht die het verdient.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in Amersfoort, heeft begin juni toestemming gegeven om het Groot Bavel te verplaatsen naar Lonneker. Aan de Dienst Domeinen (de verkooporganisatie van roerende eigendommen van de Nederlandse Staat) is om verder advies gevraagd. U wordt op de hoogte gehouden!

De citaten van Jan Jans en W.H. Dingeldein zijn afkomstig uit de gids die na de verplaatsing van het loes is verschenen (eerste druk, 1937; tweede druk, 1947).

*De omgeving van de Lonneker molen, waar Groot Bavel naar toe zou kunnen verhuizen.
Foto: Jan Hinke, oktober 2011.*

Heliand: een oud Saksisch evangelieverhaal

Harry Morshuis, met Anne van der Meiden vertaler van de Heliand in het Twents

Rond het jaar 800 voerde Karel de Grote een verwoede strijd met de Saksen. Het ging hier uiteraard om grondgebied, maar ook om de kerstening van delen van Europa, meer specifiek de gebieden in Oost-Nederland en het aangrenzende Duitsland. Na de dood van Karel in 814 nam zijn zoon Lodewijk de Vrome het bewind over. Zijn naam zegt het al: hij werd de Vrome genoemd, zijn daden waren niet alleen op krijgsmacht gestoeld, maar ook op overtuigingskracht. In de eerste helft van de 9e eeuw, zo rond het jaar 830, gaf Lodewijk een monnik uit het gebied rond het klooster Werden, het huidige Essen, opdracht een evangelieverhaal te schrijven in de volkstaal van die tijd, het Oudsaksisch.

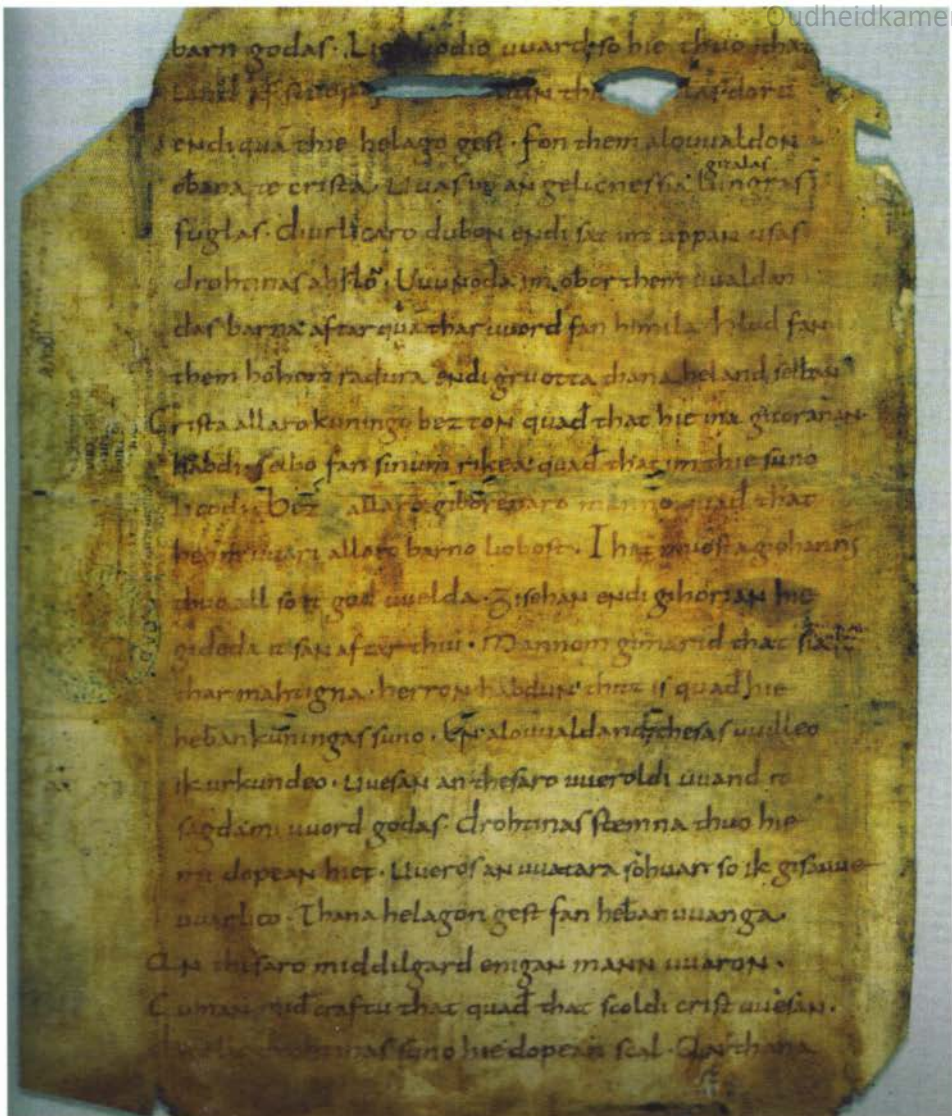
De monnik toog aan het werk met de Evangelieharmonie van Tatianus uit de 2e eeuw na Christus. Een Evangelieharmonie is een bewerking van de vier evangelies, van Mattheus, Marcus, Lucas en Johannes, tot één doorlopend verhaal. Tatianus moet zijn verhaal in het Latijn geschreven hebben, de gebruikelijke kerkelijke taal van die tijd. De monnik zag zich tot taak gesteld dit verhaal te vertalen, of eigenlijk te hertalen, in de volkstaal van die tijd. Op die manier kon het Evangelieverhaal verteld worden aan de 'gewone' mensen. Het verhaal moest worden voorgedragen, omdat bijna niemand kon lezen en schrijven. Vandaar ook het kenmerkende stafrijm in elk vers. Hoe dat in zijn werk is gegaan, weten we niet. Er zullen kastelen of burchten geweest zijn, waar mensen samenkwamen, en misschien zijn er hier en daar ook wel kleine kerkjes geweest waar een rondreizende missionaris, al dan niet van Angelsaksische oorsprong, delen van de Heliand voordroeg.

Handschriften van de Heliand zijn bewaard gebleven. In de 19e eeuw, ten tijde van de Romantiek, heeft men deze handschriften tot een geheel gemaakt en toen is ook de Heliand in druk verschenen en ook al snel in een Duitse vertaling. Heel lang heeft het verhaal van de

Heliand in een kwade reuk gestaan, omdat men in Duitsland de Heliand misbruikte voor een Germaanse heldencultuur: zij zagen in de figuur van Jezus Christus, zoals die in de Heliand gestalte krijgt, een echte Germaanse held. Het is waar: Jezus is in de Heliand van hoge komaf, Jozef en Maria zijn beiden van adel, maar zeker zo opvallend is, dat in de Heliand uitvoerig aandacht wordt besteed aan de Bergrede. Hierin komt heel duidelijk de boodschap van Jezus naar voren: wees een goed mens voor je naasten, dichtbij en veraf en beroem je er niet te veel op dat je goede dingen hebt gedaan.

Zoals gezegd: er verscheen in de 19e eeuw een Duitse vertaling en later ook Engelse vertalingen. Pas in 2006 verscheen een Nederlandse vertaling, van de hand van Jaap Vredendaal en Willem van der Meiden. In die tijd was de vertaling van de Bijbel in het Twents nagenoeg voltooid, met de uitgave van een editie in één band in 2009. Anne van der Meiden was op dat moment al bezig met de Heliand: te onderzoeken of er een mogelijkheid bestond dit werk in de moedertaal van de moodersproake te vertalen in verschillende Nedersaksische streektaalen. Een groep vertalers ging aan het werk: mensen uit Groningen, de Achterhoek, Twente en het Munsterland. In het begin was ook Drenthe vertegenwoordigd maar die mensen moesten helaas door tijdgebrek afhaken. Tegelijk met de vertalingen in de streektaalen werd er gewerkt aan een nieuwe wetenschappelijke uitgave van de Heliand door Dr. Tim Sodmann, erkend autoriteit op dit gebied. Nu, in 2012, is het werk voltooid.

Op 25 mei werd het werk gepresenteerd: een vertaling van de Heliand in het Gronings, Twents, Achterhoekse en Munsterlands met die nieuwe wetenschappelijke uitgave. Een grote prestatie, met veel studiemateriaal voor taalkundigen, dialectologen, theologen en voor iedereen die interesse heeft in de taal en geschiedenis van zijn streek. Veel woorden uit het

Een uit omstreeks 850 daterend tekstfragment van de Heliand.
Collectie: Duits Historisch Museum, Berlijn.

Oudsaksisch zijn te herkennen in onze huidige taal, waarbij het de vraag is of Oudsaksisch nu hoort bij het (Neder) Duits of bij het Nederlands. In elk geval zijn in het Twents verschillende woorden en klanken bewaard: skîr = schier, bîtan = bieten, skûr = schoer (sterke bui), sêl = zeel (touw), frôd = vrood, tuiflan = twiefeln, hûs = hoes, en zo nog veel meer.

Op dit moment zijn er nog voldoende mensen die – in dit geval – het Twents echt als hun moedertaal hebben geleerd en die in staat zijn zo'n

groot werk (6000 verzen) in echt Twents te vertalen of te hertalen. Niemand weet hoe de streektaalen zich in de toekomst zullen ontwikkelen en of zij zich kunnen handhaven. Door dit werk en door de Twentse Bijbel is de taal in elk geval voor komende generaties op een goede manier schriftelijk vastgelegd. Zij kunnen daar dan hun voordeel mee doen, en zij kunnen daar heel veel kennis uit halen. Laten we hopen dat het ook zo gebeurt!!

Goodgoan en good hoalden.

*Jan van Alsté voor het pand van de Oudheidkamer aan de Stroinksbleekweg in Enschede, voorjaar 2012.
Foto: Hilda Ferwerda.*

Interview met Jan van Alsté: herinneringen van een voorzitter

Hilda Ferwerda

Jan van Alsté is geboren en getogen in Hengelo, een echte Twentenaar! Hij studeerde elektrotechniek aan de Universiteit Twente en promoveerde in de biomedische richting. Eerst was hij werkzaam als onderzoeker aan de UT, daarna belandde hij in het management met als laatste baan: opleidingsdirecteur van Biomedische Technologie. Vier jaar geleden kreeg hij de mogelijkheid om parttime te gaan werken. Toen is hij tevens directeur geworden van de Sterrenwacht in Lattrop. "Eigenlijk iets dat ver van mijn werkkring afstond. Dat ligt mij wel, nieuwe uitdagingen aangaan."

Hoe kwam je in contact met de vereniging Oudheidkamer Twente?

"Zes jaar geleden werd ik benaderd door Jan Morsink. Het toenmalige bestuur was afgetreden en men was op zoek naar een nieuwe voorzitter. Juist omdat de Oudheidkamer voor vele nieuwe uitdagingen stond, vond ik het interessant om de boel weer op de rails te krijgen. Ik had me jaren geleden al eens verdiept in historisch onderzoek, dus het onderwerp was mij niet helemaal vreemd."

Hoe waren je beginjaren bij de OKT?

"Toen ik begon was er het Van Deinse Instituut. De Oudheidkamer had veel bevoegdheden overgedragen aan dat instituut en kwam daardoor zelf niet meer goed tot zijn recht. Het aantal leden liep terug en het blad was opgedoekt. Er was aandacht voor allerlei onderwerpen, maar weinig voor het cultureel erfgoed van Twente. Het vorige bestuur wilde de Oudheidkamer omvormen tot een stichting die zou opgaan in de TwentseWelle. De leden hebben dat geblokkeerd en het bestuur was daarom afgetreden. Ik gaf leiding aan een nieuw bestuur met als taak om de vereniging weer te laten bloeien. Het Elderinkshuis, eigendom van de Oudheidkamer, was de huisvesting van het Van Deinse Instituut. De Oudheidkamer trok zich terug uit het Van Deinse Instituut, dat vervolgens als lege huls opging in de TwentseWelle. Het Elderinkshuis werd verkocht en de opbrengst is, zoals beloofd, geschonken voor de realisatie van museum TwentseWelle. De collectie van de Oudheidkamer is grotendeels in bruikleen gegeven aan TwentseWelle. Met deze nieuwe stichting is een samenwerkingsovereenkomst gesloten om helderheid in de nieuwe situatie te scheppen. Met

Det de Beus (beoogd directeur van de TwentseWelle) was afgesproken dat de Oudheidkamer ruimten ter beschikking zou krijgen. Det werd op een bepaald moment vervangen door Kees van de Meiden als nieuwe directeur voor het museum. Kees bleek andere ideeën te hebben voor de huisvesting van de Oudheidkamer. De OKT ging toen op zoek naar een eigen pand. Gelukkig had de OKT een legaat gekregen bestemd voor huisvesting. Dat werd eerst nog betwist door TwentseWelle, maar dat bleek uiteindelijk niet houdbaar. Overigens, het museum blijft heel belangrijk voor de Vereniging omdat daar haar collectie te zien is. In de samenwerkingsovereenkomst is daarom geregeld dat onze leden gratis toegang hebben tot het museum."

Hoe is de huisvesting en inrichting van het OKThuis tot stand gekomen?

"We hadden dus het legaat gekregen, maar er was veel meer geld nodig. Door fondsenwerving en onderhandeling met de verkopende partij werden ook de laatste gaten gedicht. Het pand kon contant worden betaald! Er is nog een renteloze lening, maar die wordt in 25 jaar kwijtesgescholden. Dat betekent dat we geen kapitaalslasten van het pand hebben." ... "Han Brummelman en Frans Janssen bleken heel goed in het organiseren van de inrichting van het pand. Maar ook andere leden hebben enorm bijgedragen aan de inrichting. Een aantal bedrijven heeft ons daarbij gesponsord. Het blad 't Inschrien kwam weer van de grond met Berend Jager als hoofdredacteur. Er kwam een actieve activiteitencommissie, het werd weer een echte bloeiende vereniging!"

De afgelopen jaren heb je vooral veel aandacht besteed aan de organisatorische kant van de vereniging. Hoe zie je de inhoudelijke kant in de toekomst?

"Ik ben minder van de inhoud dan van de organisatie. We komen nu in een stabielere fase waarin de primaire doelstellingen van de Vereniging centraal moeten staan en waarin je dus een ander type voorzitter nodig hebt. Het fundament is aanwezig, de basis is er weer en nu moeten we aan de hoofddoelen werken. Zo kunnen we meer werkgroepen instellen die een bepaald onderwerp uitdiepen. Vanuit de cursus boerderijonderzoek ontstaat bijvoorbeeld een actieve onderzoeksgroep. We hadden al een actieve cartografieclub. Een project waar ik actief bij betrokken ben, is de Twentse Taalbank met Goaitsen van de Vliet als conservator. Met een aanzienlijke subsidie hebben we nu een belangrijk project lopen dat zich richt op het behoud van het cultureel erfgoed van de Twentse taal. Ik ben nog voorzitter van de activiteitencommissie en in het najaar organiseren wij een cursus over Twentse schilders. Dat betreft een nieuw cursusonderwerp binnen de Oudheidkamer. Ik hoop dat uit die cursus een werkgroep ontstaat die onderzoek gaat doen naar Twentse schilders. Ik heb lol aan dit onderwerp, omdat ik het belangrijk vind en er nog niet zo veel over weet. Als het een succes is, kunnen we de cursus verder uitbreiden met meer schilders."

Hoe gaat het nu in de toekomst?

"Ik had mijn functie overgedragen aan Ernst Jan Krudop. Helaas bleek Ernst Jan door zijn drukke baan en actieve gezin in de praktijk te weinig tijd te kunnen vrijmaken voor het voorzitterschap en hij is weer gewoon bestuurslid geworden. Nu ben ik als interim-voorzitter op zoek naar een voorzitter met voldoende tijd en liefde voor een duidelijke visie op de toekomst van de vereniging. Die visie moet vorm geven aan de verjonging en verdere activering van het ledenbestand. In Twente is de afgelopen decennia een wildgroei ontstaan in het aantal historische en heemkundige verenigingen. Die hebben allemaal te maken met veroudering van hun leden. De groep met veel belangstelling voor cultureel erfgoed is vaak op leeftijd. Maar wat doen we met dat verzamelde erfgoed van al die verenigingen als

ze door gebrek aan opvolgers opgeheven worden in de komende jaren? Als oudste vereniging in Twente zou de Oudheidkamer een overkoepelende rol kunnen spelen bij het veiligstellen van belangrijke collecties. Wat gaan we van de naoorlogse tijd verzamelen, van de muziekcultuur, de AKI? Hoe is de overgang van industrie naar dienstensector gegaan, de groei van de steden en de veranderingen van platteland? Wat betekenen die ontwikkelingen voor het te behouden cultureel erfgoed?"

Heb je nog andere ideeën?

"Het zou mooi zijn als grootouders aan hun kleinkinderen het verleden zouden kunnen overdragen, bijvoorbeeld met inschakeling van basisscholen. Daarvoor is een actieve vereniging met voldoende mensen nodig. De collectie van de Oudheidkamer wordt nu al wel ingezet voor educatie van kinderen, bijvoorbeeld in de TwentseWelle. Een ander project is de Leerstoel Twentse Geschiedenis. Het idee was dat onderzoekers van elders hun onderzoek zouden kunnen uitvoeren in de Oudheidkamer. Toen toonde de UT belangstelling voor het instellen van zo'n leerstoel, omdat er ook een geschiedenisproject voor de gemeente Enschede liep. Op dit moment is het nog niet duidelijk in welk stadium de ontwikkeling van die leerstoel is, maar voor onderzoekers van elders is bij de OKT nog steeds plaats."

Wat zijn je eigen plannen voor de toekomst?

"Ik blijf actief bij de sterrenwacht, musea in Dinkelland en verwante landelijke verenigingen. We zijn bezig om een nieuw project op te zetten voor toeristische arrangementen in Dinkelland. Wat betreft de Oudheidkamer zal ik nog blijven tot een nieuwe voorzitter gevonden en ingewerkt is en dan trek ik mij terug. Maar ik blijf wel actief in de vereniging. Ik bewaar goede herinneringen aan mijn periode als voorzitter en aan de vele personen die de vereniging een goed hart toe dragen!"

Archief Huis te Breckelenkamp digitaal ontsloten

Stichting Het Huis te Breckelenkamp

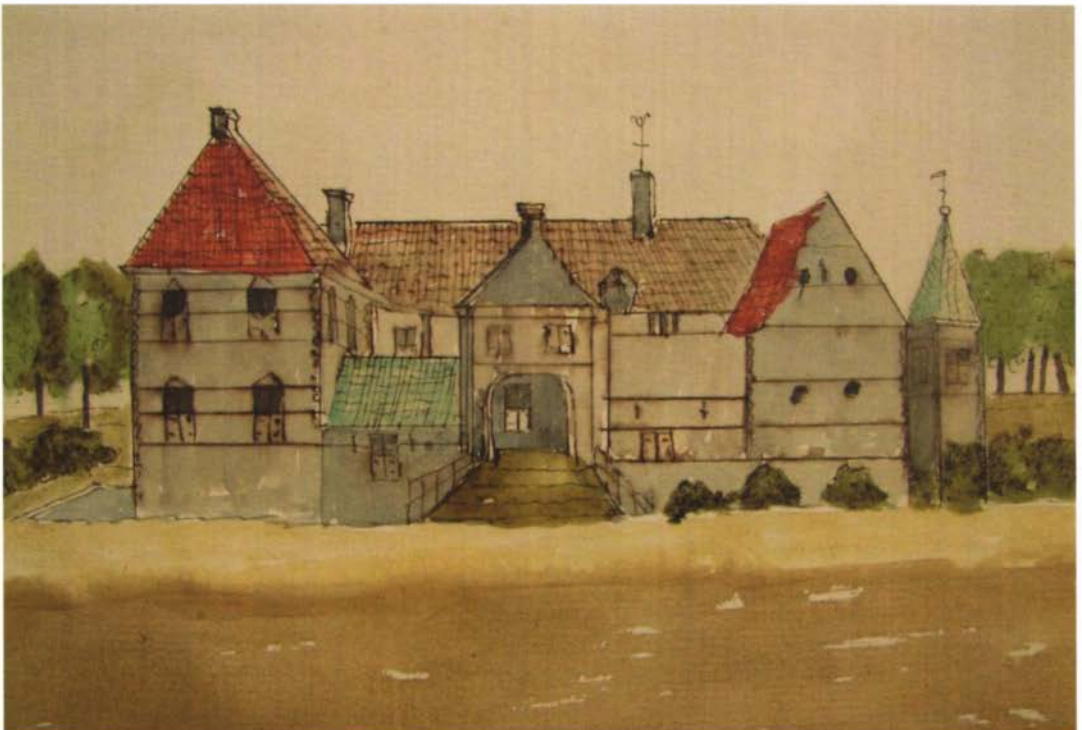
Sinds april 2012 is het digitale archief van het Huis te Breckelenkamp openbaar. Een schat aan informatie over deze unieke voormalige havezate en zijn bewoners wordt dan voor iedereen vrij toegankelijk. Zoals historische documenten met hun transcripten, voorzien van herkomst, historische context en andere informatie. Wat er over het Huis is geschreven en uitgezonden door de media. Welke evenementen er plaatsvonden. En de vele afbeeldingen die er in en om het Huis zijn gemaakt.

Veel materiaal in het archief is aan het licht gekomen tijdens het onderzoek voor het boek *Een korte tijd van glorie*, over de geschiedenis van het Huis en zijn bewoners. Zo is er de soms ontroerende correspondentie van Everhard Bentinck tot Breckelenkamp en van zijn zoon Gerard Adolph. Een andere belangrijke bron is Johann Caspar Joseph de Raet tot Beugelscamp, die in verband met een slepende erfeniskwestie gedurende zijn hele leven stukken over het Huis kopieerde.

Al dit materiaal is nu door Stichting Het Huis te Breckelenkamp gedigitaliseerd en op de website

www.breckelenkamp.nl (onder Archief) voor iedereen beschikbaar gemaakt. U kunt de vele afbeeldingen doorbladeren, de oorspronkelijke documenten met gemakkelijke hulpmiddelen raadplegen, lezen wat de krant in een bepaald jaar schreef of de evenementen in de afgelopen decennia opzoeken. Met dat alles hoopt de stichting wat meer bekendheid te geven aan de soms zo turbulente en altijd belangwekkende geschiedenis van het Huis te Breckelenkamp.

De openstelling van het digitale archief vindt plaats in het kader van het Jaar van de Historische Buitenplaats 2012.

Het Huis te Breckelenkamp. Tekening van Andries Schoemaker naar een tekening van Abraham Meyling uit 1733. Collectie: Historisch Centrum Overijssel, Zwolle.

Cursus boerderij-onderzoek in Twente

Een regionaal-historische inburgeringscursus voor beginners en gevorderden.

Jan Hinke

Ook dit voorjaar gaf Henk Woolderink onder auspiciën van de Oudheidkamer Twente weer zijn cursus 'Boerderij-onderzoek in Twente'. Onder zijn leiding bogen achttien cursisten zich vier zaterdagochtenden over de grondbegrippen van de Twentse geschiedenis.

"Grondbegrippen" mogen we in dit geval nemen in de meest letterlijke betekenis van het woord. Opzet van de cursus was namelijk wegwijs te raken in alle aspecten van het (agrarisch) grondbezit in deze regio in de periode van grofweg 800 tot na 1800. Dus vanaf de ingrijpende veranderingen van Karel de Grote en de (Germaanse) voorgeschiedenis ervan tot en met de ingrijpende veranderingen van Napoleon en de langdurige nawerking daarvan. En dat gerelateerd aan de meest constante factor in de Twentse geschiedenis van die eeuwen: de boerderij. En waarom was die zo constant? Omdat zij volgens het Germaanse erfrecht ondeelbaar was. Henk

belichtte zijn geliefde stokpaardje de boerderij bovendien vanuit alle relevante gezichtshoeken: agrarisch, economisch, juridisch, fiscaal, bestuurlijk en kerkelijk.

Als cursist krijg je aldus het basisgereedschap aangereikt van het (regionaal-) historische ambacht. Alle basisbegrippen uit de heemkundige wereld komen aan de orde: es, maat, heide, marke, buurschap, domein(good), hof(stelsel), leen, tiende. Kortom, al die begrippen die je altijd weer tegenkomt, maar waarvan de essentie je vaak net ontglipt. Anders gezegd, al die begrippen die je graag goed verklaard en in hun onderling verband gepresenteerd zou

Henk Woolderink als cursusleider in het OKTHuis. Foto Jan Hinke.

De excursie van 24 maart voerde o.a. naar het erva Woolderink in de marke Rectum. Foto Jan Hinke.

willen hebben, als je aan een historisch onderzoek begint. Welnu, al je wensen op dit gebied worden in deze cursus vervuld. Niet alleen legt Henk alles piekfijn uit, hij neemt ook alle tijd voor elke vraag. Hij doet het bovendien op een onderhoudende manier. Door de basale onderwerpen en de degelijke explicatie kunnen we spreken van een in alle opzichten `grondlegende` cursus, maar wel op een lichtvoetige manier gebracht.

Allereerst werden we vertrouwd gemaakt met de leefwereld der Germanen om des te beter te kunnen begrijpen wat Karel de Grote en de kerstening er aan veranderden. Maar ook welke Germaanse elementen gehandhaafd bleven. Zo vernamen we niet alleen van het Germaanse grondgebruik en het erfrecht, maar ook van de goden- en geestenwereld. Via de kerstening en het leenstelsel belandden we bij het (gemeenschappelijk) grondgebruik en het (particulier) grondbezit en alle economische en juridische

kaders waarin dat gevat kon zijn, zoals (allo-diaal) bezit, pacht, leen, hofstelsel, leenkamer, domein(goed), het tiendstelsel, alsmede de sociale inbedding (marke, buurschap). Aldus gewapend konden we het Verpondingsregister van 1601 te lijf gaan, het bekende belastingregister, dat een inzicht geeft in de oude Twentse maatschappij, tenminste als je de daarin gebruikte begrippen kunt hanteren. En dat konden we. Zeker toen Henk ons ook nog invoerde in de wereld van de maatsels (mud, schepel, spint, Rijnlandse voet). Eigenlijk was dat de concrete doelstelling van de cursus: het juist kunnen plaatsen en interpreteren van de gegevens van het Verpondingsregister, dat immers in de vorm van een soort fiscaal hiërogliefenschrift de oude Twentse plattelandscultuur in zich bergt.

Toen deze materie ons vertrouwd was, waren we rijp voor de revolutionaire ontwikkelingen van de Franse Tijd en Napoleon. Voor ons waren vooral de burgerlijke stand en het kadaster van

belang, als opmaat naar de grote veranderingen van de 19e eeuw: het einde van het gezamenlijk gebruik van de grond (de markenverdelingen), de aanslag op de ondeelbaarheid van de boerderij (het nieuwe rechtssysteem), de burgerlijke stand en niet te vergeten de nieuwe belastingheffing (ingaaude 1 oktober 1832). Deze fiscale ingreep, bedoeld om de overheid de middelen te verschaffen om Nederland op te stoten in de vaart der volken, vereiste nauwkeurige vaststelling van de te belasten objecten. Met name het grondbezit diende opnieuw in kaart gebracht te worden. Dit resulteerde in de kadasterkaarten van rond 1830. Deze kadasterkaarten vormen thans een ideale bron voor historisch onderzoek. Anderzijds wil de ironie dat deze zelfde kadasterkaarten, doordat ze de markenverdelingen en het nieuwe belastingssysteem vergemakkelijkten, bijdroegen tot de ontmanteling van diezelfde samenleving, die ze op de valreep zo nauwkeurig in kaart brachten. Zo bleek, dat wat werd aangekondigd als een

“cursus Boerderij-onderzoek in Twente”, in feite een zeer degelijke verkenning was van meer dan duizend jaar Twentse geschiedenis, belicht vanuit de optiek (door de niendeur) van de Twentse boerderij.

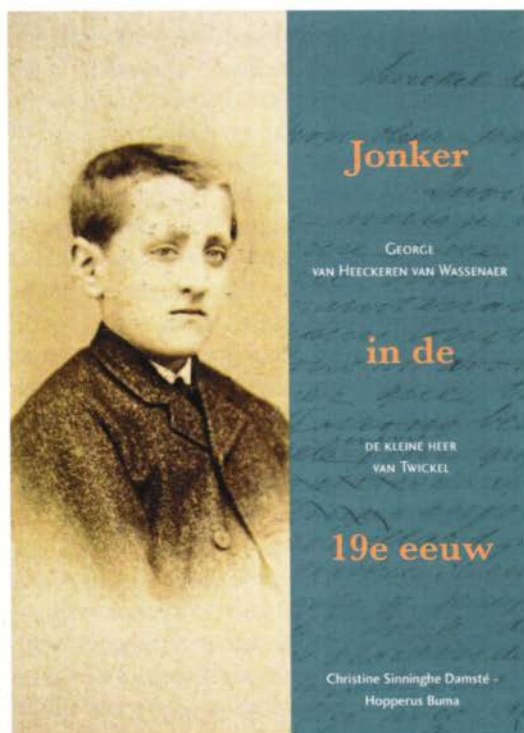
Aan de cursus werd ook deelgenomen door een vijftal studenten uit Groningen en Wageningen. Zij grepen de mogelijkheid aan om langs deze weg informatie op te doen voor hun scripties. Mogelijk gaat het historisch onderzoek in Twente vaker de vruchten plukken van deze werkwijze. In ieder geval leidde het dit keer al tot een geanimeerde inburgeringscursus voor autochtonen en boetenmaarsen.

Op zaterdag 24 maart kreeg de cursus nog een staart(je), toen we tijdens een excursie door het Twentse land met eigen ogen konden aanschouwen wat er in het landschap nog resteert van hetgeen we ons in de cursus hadden eigen gemaakt.

*Nichtjes Marie, Sophie en neef Carel van Heeckeren van Kell met ezel Truitje voor huis Ruurlo.
Foto: Gelders Archief, Arnhem.*

Christine Sinninghe Damsté

Onlangs verscheen het boek *Jonker in de 19e eeuw*, de jeugdbiografie van George van Heeckeren van Wassenaer. Hij werd in 1856 geboren en woonde met zijn ouders, broertje en zusje Marie in Den Haag. Maar aan het begin van de zomer werd het gehele huishouden verplaatst en reisde Jacob Derk Carel Van Heeckeren van Wassenaer met zijn vrouw Isabelle en zijn drie kinderen van Den Haag naar Delden om daar enkele maanden te verblijven op kasteel Twickel.

Twickel was een waar paradijs voor het drielal. Er was veel vertier in de parktuin, waar ze heerlijk konden spelen en meegenieten van de herten, de zwanen en de eenden. De kinderen vulden een deel van hun dag met de verzorging van de 'menagerie', zoals zij dat zelf noemden. Deze verzorging bestond ondermeer uit het voeren van de dieren waarbij het hondje Gypsy en de trouwe ezel Pacha speciale aandacht kregen,

Voorals Pacha was erg geliefd. Zij trok bijna dagelijks de ezelskar voort die vader Van Heeckeren in 1863 had aangeschaft.

Veel kinderen op buitenplaatsen hadden een ezel als gezelschapsdier. Er was ruimte genoeg en er kon naast paarden ook gemakkelijk een ezel gehouden worden. Ezels zijn over het algemeen geduldig en rustig en de omgang van kinderen met een ezel was een opstapje naar het latere paardrijden. Bovendien werd door het zorgen voor de ezel, maar overigens ook voor de andere dieren op de buitenplaats, verantwoordelijkheidsgevoel bijgebracht. Zo hadden deze dieren een educatieve functie.

Zowel het park als de directe omgeving van Twickel waren ideaal voor tochtjes met de ezelwagen. Marie, George en Rodolphe gingen na hun lessen van de gouvernante, aan het eind van de middag vaak nog een ezelritje maken.

Tijdens familiebezoekjes, zowel op huis Ruurlo als De Wiersse, gingen de kinderen met hun neven en nichten ook 'op toer' met de ezelwagen. George schrijft in zijn verslag 'Een dagje naar de Wiersse' in augustus 1867: "Na het diner hebben we ons weer vermaakt met de ezelwagen. Maar Rodolphe mende de ezel zo slecht dat hij met de wagen alle planten omver reed. Het werd hem verboden nog verder te rijden."

In het boek *Jonker in de 19e eeuw* vertelt de auteur Christine Sinninghe Damsté niet alleen over de belevenissen van George van Heeckeren, maar belicht zij ook de opvoeding en educatie van de jeugd uit adellijke kringen in de 19e eeuw.

Het boek is te bestellen via www.jonkerinde19eeeuw.nl

Wat schrijf dat blijf (6)

Goaitsen van der Vliet

Met alles wat we hebben gevonden, in kaart gebracht, verzameld en gearchiveerd, komen we aan de vijfde kerntaak van de Twentse Taalbank: het duurzaam voor publiek toegankelijk maken van een belangrijk deel van de bijeengebrachte streektaalluitingen en aanvullende gegevens. Ook in dit verband komen we onwillekeurig uit op het onderscheid tussen originele geschriften en geluidsdragers, en de daarvan afgeleide digitale versies.

De Twentse Taalbank is en wordt geen museum of openbare leeszaal. Bijzondere gevallen daar- gelaten, zullen we zelf geen voorwerpen ten- toonstellen of in handen geven van het publiek. Daarvoor hebben we andere instellingen nodig, zoals het museum TwentseWelle, dat al vele duizenden boeken en geschriften van de Oudheidkamer Twente in langdurig bruikleen heeft en toegankelijk maakt voor bezoekers. Nou ja, toegankelijk... Tweemaal drieëneenhalf uur per week wel te verstaan, op woensdag- en vrij- dagmiddag, in wat iedere nuchtere Tukker de bibliotheek zou noemen, maar daar Kennis en Informatiecentrum De Verdieping heet. Elders in het museum is overigens ook nog een Taalkamer waar een kleine keuze uit de streek- taalcollectie permanent te bezichtigen en te beluisteren is.

Bij de Taalbank gaat het bij het toegankelijk maken in de eerste plaats om inhoud: een flinke greep uit de teksten in en over het Twents die door de jaren heen aan papier en recorder zijn toevertrouwd, met de bijbehorende beschrij- vingen. Dat heeft het enorme voordeel, dat er geen fysieke, voortdurend bemande en bewaakte ruimte nodig is om belangstellenden te ontvangen en van de gewenste gegevens te voorzien. Een digitale oplossing ligt dan voor de hand, in de vorm van een website waar de hele wereld kennis kan nemen van een paar eeuwen Twents, in woord en gebruik. En dat op ieder uur van de dag, met computer, tablet of webfoon, overall waar maar een verbinding met het internet gemaakt kan worden.

Over hoe de website van de Twentse Taalbank eruit gaat zien, valt veel te zeggen, maar precies weten we het pas over een jaar, als hij klaar is. Zeker is wel, dat het zichtbare gedeelte

verbonden zal zijn met de database met gegevens over de meest uiteenlopende Twentse taaluitingen en auteurs. Bezoekers kunnen met behulp daarvan naar eigen inzicht lijstjes maken van wat geregistreerd is, en van daaruit beschrijvingen en afbeeldingen oproepen. Een keur aan teksten zal er kunnen worden gelezen of beluisterd. Mogelijkheden te over om hier een machtig mooi monument voor de streektaal van te maken. Maar vooral ook een bron van kennis en vermaak voor publiek en wetenschap.

Daarmee zijn we aangeland bij een ander onder- scheid waar we mee te maken krijgen, namelijk dat tussen twee verschillende doelgroepen. Aan de ene kant hebben we de streektaalliefhebbers die het voornamelijk te doen is om de inhoud, de sfeer en de klankkleur van de getoonde teksten, en niet meer dan een oppervlakkige belang- stelling hebben voor de geschiedenis en de ver- scheidenheid van de taal zelf. Voor deze groep houdt toegankelijk maken ook in, dat oude, sterk afwijkende spellingen worden omgezet naar de tegenwoordig gangbare, die tot op zekere hoogte de Nederlandse spellingregels volgen. Dit om de leesbaarheid te verhogen en misvattingen over de bedoelde uitspraak te voorkomen. Dit geldt met name voor de klinkerweergave in teksten van minstens anderhalve eeuw geleden en voor de zogenaamde Vosbergen-schriefwieze (1954) die meer op het Duitse *plat van oaver n poal* was gebaseerd. Ook waren er eenlingen die er zo'n eigenzinnige fonologische spelling op na hielden, dat hun geschriften alleen goed te volgen zijn met een bijgeleverde verklaring van de gebruikte lettertekens. Weinigen van het toch al slinkende legertje Twents-lezers zullen die moeite nemen. Dan kan, om meer mensen ken- nis te laten maken met zulke teksten, omspellen wenselijk zijn. Maar dat moet dan wel heel

zorgvuldig gebeuren, met inachtneming van de door de auteur bedoelde uitspraak en vermelding van de gemaakte aanpassingen.

Om misverstanden te voorkomen: omspellen is iets anders dan vertalen naar een soort Standaardtwents. Niet vaak genoeg kan worden benadrukt, dat taal en spelling twee verschillende dingen zijn. Verwarring hierover is vaak een oorzaak van het moeizaam verlopen van besluitvorming over een regionale spelling. Bijvoorbeeld: een Twentse afspraak is dat we *koarke* (kerk) met *oa* schrijven en niet met *ao* of *ôd*. Op de vraag of we ons misschien toch maar beter aan de omringende taalgebieden kunnen aanpassen door voor *ao* te kiezen, zal een geboren Enternaar antwoorden, dat het met een *aa* moet, omdat hij *kaarke* zegt en weinig op heeft met de Rijssense uitspraak van het woord. Natuurlijk heeft hij een punt, maar niet echt een antwoord op de vraag. Om nog maar te zwijgen van andere Twenten die de voorkeur geven aan *kark(e)*, *keark(e)*, *kerk(e)* of zelfs *kaaïke*. Voor de Twentse Taalbank zijn al die plaatselijke taalvormen even waardevol, in uitspraak en betekenis, los van de schriftelijke weergave ervan.

Tot zover dit zijpadje over de spelling voor ons 'gewone' lezerspubliek. Want aan de andere kant staat de doelgroep van taalkundigen die het bij oude teksten niet zozeer om de inhoud gaat, maar om de precieze uitspraak en de wijze waarop die in de oorspronkelijke spelling tot uiting werd gebracht. Bijvoorbeeld om meer te weten te komen over de vroegere ontwikkeling van de Nedersaksische dialecten in het oosten van het land.

En dan, niet te vermijden, zijn er ook nog de principiëlen die vinden dat je nooit iets mag veranderen in een citaat, zelfs niet als er zet-, spel- of taalfouten in staan. Ook voor deze toegewijde bezoekers van de website zullen de bronteksten beschikbaar moeten zijn, als afbeelding van het origineel of als letterlijke transcriptie.

Het toegankelijk maken van twee eeuwen Twents heeft natuurlijk heel wat meer aspecten dan de hiervoor genoemde. Zoals de vraag wat we eerst of laatst moeten aanpakken. Of hoe we

onze beide doelgroepen het beste kunnen bereiken. Toch laat ik het er nu bij, en besluit hiermee mijn bespiegelingen over de vijf kerntaken van de Twentse Taalbank. Voor de volgende aflevering(en) van deze rubriek wil ik putten uit al die bijzondere vondsten en voorvallen die ons werk zo de moeite waard maken.

Tegen de tijd dat deze tekst in druk verschijnt, zit de helft van ons project van vier jaar er bijna op. Als het goed is, hebben we dan een begin gemaakt met het vullen van de database met ons nieuwe *content management system*. Dat doen we allemaal via internet, waar en wanneer we maar willen. Zo kunnen vrijwilligers thuis werken of ergens anders waar iets te registreren valt. Ik wil maar zeggen: wie ons hier de komende twee jaar bij wil helpen is van harte welkom bij de Twentse Taalbank van de Oudheidkamer Twente.

*De pionier van de Twentse taal- en letterkunde:
J.H. Behrns (Enschede 1803 - Franeker 1883).*

Cursus Twentse Schilders

De vereniging Oudheidkamer Twente organiseert in het najaar van 2012 een cursus over Twentse Schilders. Op een vijftal avonden komt een overzicht van de Twentse schilderkunst in de afgelopen eeuwen aan de orde, met name aan de hand van vier belangrijke schilders.

Organisatie: Vereniging Oudheidkamer Twente

Tijden: 5 donderdagen 19.30 uur – 21.30 uur, van 18 oktober t/m 15 november 2012.

Plaats: Verenigingscentrum Oudheidkamer Twente
Stroinksbleekweg 12 B, 7523 ZL Enschede (tegenover ingang Twentse Welle).
Telefoon: 053 4787447.

Cursusleiding: Jan van Alsté

Kosten: € 60,-- (prijs voor OKT leden, niet leden € 75,--)

Het aantal cursisten is beperkt tot 20 personen.

Plaatsing geschiedt in volgorde van aanmelding.

Tijdens de cursus is er ruimschoots gelegenheid tot het stellen van vragen.

1e avond, 18 oktober 2012, door Zeno Kolks, Delden

Twentse Schilders, een overzicht

2e avond, 25 oktober 2012, door Jan Morsink, Enschede en Jan van Alsté, Hengelo

L.J. Bruna (Lambertus, 1822- 1906)

3e avond, 1 november 2012, door Paul Gorter, Vorden

A.M. Gorter (Arnold, 1866-1933)

4e avond, 8 november 2012, door Theo van Staple, Hengelo

E.J. Broeze (Jan, 1896- 1983)

5e avond, 15 november 2012, door Arjan Reinderink, Borne

G.J. te Wierik (Jan, 1954-2002)

Aanmelding: door een bedrag van € 60,-- (€ 75,-- niet OKT-leden) over te maken op bankrekening 12.95.76.379 t.n.v. penningmeester Oudheidkamer Twente te Enschede onder vermelding van 'cursus Twentse schilders'.

"Interieur van het los hoef Het Nijhuis in Woolde bij Hengelo. Gezicht vanaf de deel naar het woongedeelte, H.W. van der Worp (1849-1941). Collectie: Oudheidkamer Twente."

Jan Morsink geridderd

Jan van Alsté

Op vrijdag 27 april had Jan Morsink geen tijd voor een bezoek aan het stadhuis, waar iemand een lintje zou krijgen. Hij zou en moest dit jaar naar de antiekbeurs van Dortmund. Dat had hij met anderen afgesproken. Dat hij zelf een lintje zou krijgen, kwam niet bij hem op. Toch reikte burgemeester Den Oudsten hem in het stadhuis van Enschede een Koninklijke onderscheiding uit. Jan werd in het bijzijn van echtgenote Mannie, kinderen en kleinkinderen benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

De burgemeester roemde zijn verdiensten voor de landelijke diergeneesmiddelenhandel, de Enschedese voetbalvereniging Sparta en de vereniging Oudheidkamer Twente. Wij kennen Jan als lid van de Oudheidkamer en bestuurslid sinds 2005, die zich op bevlogen wijze inzet voor het behoud van de kunst en het cultureel erfgoed van Twente. Met enkele anderen vormt hij het culturele geweten van de vereniging. Mensen die altijd op zoek zijn naar erfgoed dat voor Twente behouden moet blijven. Jan had jarenlang op de bovenverdieping van zijn zaak aan de Enschedese Parkweg een kunstgalerie, waar hij tentoonstellingen organiseerde van schilders als Kees van de Berg, Jan te Wierik en Jan Evertzen. Na het overlijden van Evertzen organiseerde hij een overzichtstentoonstelling in diens woonplaats Ede.

Binnen de Oudheidkamer is Jan betrokken bij het opsporen, aanschaffen, vóórfinancieren en restaureren van Twents erfgoed. Daarnaast is hij voorzitter van de Raad van Advies voor het museum TwentseWelle. Ook trad hij op als taxateur tijdens de Antiek Taxatiedagen van de OKT. Natuurlijk deed hij niet alles alleen, en

daarom straalt deze onderscheiding ook af op anderen in zijn omgeving en op de Oudheidkamer Twente.

Met zijn bevlogenheid heeft hij al velen lid gemaakt van onze vereniging en zet hij zich in voor de sponsoring. Kortom, Jan heeft de onderscheiding dubbel en dwars verdiend en wij feliciteren hem daar van harte mee.

Boekrecensie: Het pachtboek van Herman Goossen Grubbe tot Herinckhave

Robert Kemper Alferink

Havezaten zijn fascinerend. Namen als Twickel, Huis Almelo en Rechteren (bij Dalfsen) herinneren aan vervlogen tijden: die van ridders, knapen, horigen en de enorme machtspositie die de heren van deze huizen uitoefenden in de wijde omgeving. Die spannende tijd ligt desondanks al eeuwen achter ons. Na de middeleeuwen kunnen havezaten dan ook beter bekeken worden binnen hun bredere context: als een landgoed, met centraal daarbinnen een versterkte edelmanswoning. Net als vandaag de dag was instandhouding van het goederencomplex, bijeenhouden van gronden en het voeren van een goed financieel beleid het belangrijkste. Continuïteit stond centraal. Juist bij kleinere landgoederen was het gevaar van versnippering groot. Ze vielen geregeld in andere handen of werden onderdeel van juridische processen over erfenissen.

De in Amstelveen woonachtige Frans Herman Grobbe heeft een belangrijke bron over de exploitatie van Twentse havezaten bij een breder publiek onder de aandacht gebracht. Bekend, maar nog niet uitgebreid bestudeerd, was het pachtboek van Grobbe's voorvader Herman Goossen Grubbe tot Herinckhave, eigenaar van de gelijknamige havezate bij Tubbergen. Deze Grubbe (ca. 1610-1679) hield vanaf 1638 tot aan zijn dood een pachtboek bij waarin hij niet enkel het financiële wel en wee van zijn goederenbezit administreerde, maar tevens aandacht schonk aan verstrekte en ontvangen leningen en aflossingen, huwelijksproblemen, Ierse ballingen, productiecijfers van de oliemolen en van granen, bouw- en graafwerkzaamheden en bijzondere gebeurtenissen in en rondom Herinckhave.

Het pachtboek is – door de auteur, in eigen beheer – uitgegeven in twee kloeke linnen banden, samen meer dan 1.000 pagina's. Het eerste deel, de leesversie, bevat als eerste een levensschets van de schrijver van het pachtboek. Hiervoor bewerkte Grobbe zijn onuitgegeven doctoraalscriptie over Grubbe uit 2003: *Overlevingsstrategieën van een edelman in*

crisistijd. De rol van Grubbe in de landelijke politiek – of liever gezegd: oorlogstaferelen – wordt daarin uitgebreid geschetst. De auteur gaat verder niet uitgebreid in op de totstandkoming van het landgoed Herinckhave, vorming van het goederenbezit en eerdere bewoners. Ondanks dat daarover genoeg andere literatuur bestaat – alhoewel er nog niet een echte 'Geschiedenis van Herinckhave' bestaat – is dat wel een gemis. Lezers die minder bekend zijn met het huidige landgoed zullen enige moeite hebben met het situeren van locaties.

Wat ook valt onder de overlevingsstrategieën van Grubbe is zijn huwelijk met Sophia van Besten: een protestantse dame, afkomstig van de havezate Mennigjeshave bij Den Ham. Dat Grubbe katholiek was – of in ieder geval dat zij gezamenlijk niet dezelfde religie beleden – bleef hem zijn hele leven achtervolgen. Het toenmalige gebruik dat één van de partners overging naar het geloof van de ander ging hier niet op. Beide hielden vast aan hun eigen geloofsopvattingen. Dat leidde tot een jarenlange impasse in hun huwelijk en, veel praktischer, tot problemen bij de (religieuze) opvoeding van hun kinderen. Herman Goossen Grubbe volgde katholieke missen van een vermomde priester in zijn huiskapel, zijn vrouw Sophia was te vinden bij de diensten in de hervormde kerken van Weerselo en Tubbergen. In de jaren 1648, 1651 en 1653 escaleerden hun huwelijksproblemen. Sophia liep eerst vijf weken lang van huis weg, drie jaar later vertrok ze voor enige tijd naar Zwolle en uiteindelijk vertrok ze in het laatstgenoemde jaar definitief, richting Kampen. Ze scheidden echter niet, beiden woonden apart. De decennia daarna werden er uitgebreide rechtszaken gevoerd bij de Overijsselse Ridderschap. Frans Herman Grobbe beschrijft het allemaal uitvoerig, ingepast binnen de positie en gebruiken van de (Oost-)Nederlandse adel.

De bewerking van het pachtboek gaat verder voornamelijk over de exploitatie van het goede-

renbezit rondom Tubbergen. Naast de al genoemde onderwerpen komt de financiële situatie van Grubbe goed uit de verf. Het pachtboek bevat naast de binnengekomen pachten namelijk ook een overzicht van alle gemaakte uitgaven; zoals voor dranken en voeding, schoeisel en kleding, reiskosten, fooien en personeelskosten. Hiermee wordt een goed, zeer gedetailleerd en nog nauwelijks bekend beeld van het dagelijks leven op een Oost-Nederlandse havezate geschetst.

Pachtgegevens van de boerderijen op het landgoed Herinckhave en van het erve Beerninck in het bijzonder zijn niet in een breder historisch kader geplaatst. Dat had deze bronnenpublicatie ook niet tot doel. Grobbe heeft een grote hoeveelheid tot nu toe slecht toegankelijke informatie voor een groot publiek beschikbaar gemaakt en dat is al waardevol genoeg. De leesversie van het pachtboek maakt zich hiermee tot een onmisbare bron voor onderzoek naar de landbouwgeschiedenis van Tubbergen. Een publiksboek is het hiermee echter niet.

Het tweede deel van het werk van Grobbe is de integrale uitgave van het oorspronkelijke pachtboek, voor een ieder die de in het eerste deel aangehaalde teksten in oorspronkelijk verband wil raadplegen. Er is een cd-rom bijgevoegd met alle teksten in PDF-bestanden. Dat vergemakkelijkt het doorzoeken van zowel de leesversie als de tekst van het oorspronkelijke pachtboek op namen en plaatsen. Daarnaast is het tweede deel van een index voorzien.

Dat het werk in eigen beheer is uitgegeven, met financiële ondersteuning van onder andere de Overijsselse Ridderschap, mag als een enorme geste van Grobbe richting de Twentse historische wereld worden gezien. Dat heeft er wel toe geleid dat er geen verdere eindredactie heeft plaatsgevonden: de typografie is keurig verzorgd, maar het archaïsche taalgebruik van Grobbe en de al in een andere recensie aangehaalde 'wat plechtige 'wij-vorm'', de vele zinnen in de lijdende vorm en de soms omslachtige formuleringen hadden door een strenge eindredacteur aangepakt moeten worden'.

F.H. Grobbe, Het pachtboek van Herman Goossen Grubbe tot Herinckhave, 1638 tot en met 1679 – Een Twentse samenleving in de gouden eeuw, [eigen beheer], Amstelveen, 2011, ISBN (set) 978.90.81740.3.8. € 60,- excl. verzendkosten. Bestellingen: f.h.grobbe@hetnet.nl

Pagina uit het pachtboek van Herman Goossen Grubbe. Collectie: Historisch Centrum Overijssel, Zwolle.

Globalisering vs. individualisering

Robert Kemper Alferink

Waar brieven naar familie in den vreemde per schip er eerder maanden over deden, om hun bestemming te bereiken, zijn e-mails of berichten op social media in een fractie van een seconde voor iedereen te lezen. Desondanks: een briefkaart met geboorte, rouw en trouw blijft iets extra's in zich houden.

Multinationals *all over the world* leiden tot een egaliserend consumptiegedrag. Of het nu gaat over duurzame goederen of over voedingsmiddelen, steeds meer winkelketens zijn tot in de verste uithoeken ter wereld te vinden. Desondanks: initiatieven als *De smaak van Twente* en andere streekproducten schieten uit de grond en weten zich steeds beter in te bedden. Of, zoals zelfs één van die multinationals al als slogan heeft: *wat je dichtbij haalt, is lekker!*

Twentse buurtschappen komen in het verleden over als geïsoleerde enclaves, ondanks dat dat beeld voor wat betreft in- en export van goederen (zoals zout) helemaal niet klopt. Het grootste deel van de boerenbevolking leidde echter een afgezonderd bestaan. Boerenzonen, die na hun lagere school als boerenknecht aan het werk gingen, kwamen veelal terecht bij boeren in de buurt, hooguit twintig kilometer van huis. Tegenwoordig kiezen massa's jongeren er voor om na, voor of tijdens hun studie een jaar te gaan *backpacken* in Australië, Zuid-Amerika of Azië. Desondanks: Nederlandssprekende gebieden als Aruba, Bonaire en Curaçao blijven onverminderd populair.

Deze drie voorbeelden van globalisering staan in schril contrast met de ontwikkeling van historisch onderzoek – en interesse – in Oost-Nederland. Waar midden negentiende eeuw al het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap en de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis werd opgericht, ontstond georganiseerd onderzoek naar de regionale geschiedenis pas begin twintigste eeuw. De oprichting van de Oudheidkamer Twente in 1905 is daarvan het bekendste voorbeeld.

Het Alferink

Na 1950 werd de regionale geschiedenis pas een volksproduct. Op gemeentelijk niveau ontstonden oudheidkamers, gemeentelijke musea en historische verenigingen. Inmiddels hebben zelfs de kleinste dorpen en buurtschappen van Twente veelal wel enkele historisch geïnteresseerden, die als werkgroep, stichting of zonder 'formele' status met elkaar historische documenten koesteren, bewaren, ontsluiten en onderzoeken.

Vanaf de jaren '80 begon genealogisch onderzoek een hype te worden. Duizenden Twentenaren hebben zich verdiept in de afkomst van hun voorouders. Elke strohalm informatie, in een gemeentelijk of provinciaal archief, wordt gebruikt om het leven van voorouders te verbeelden: de omvang van het boerenbedrijf, inclusief alle perceelnummers, testamenten, boedelscheidingen en markeboeken worden vaak – integraal – overgenomen in honderden pagina's tellende, soms daardoor onleesbare, familiekroniekken.

De kracht van modern onderzoek naar de Nederlandse geschiedenis is dan ook de herkenbaarheid van het individu. Globalisering van de maatschappij leidt tot individualisering van de mens. Dat leidt echter ook tot oogkleppengedrag: door het verengt focussen op 'eigen' familie of dorp ontbreekt bij vele geschiedbeoefenaars het zo benodigde historische kader. Vragen als *wat was de aanleiding voor de markerverdeling, hoe zit het met de bevolkingsgroei van Twente, hoe lagen politieke verhoudingen in de achttiende eeuw en welke kenmerken zijn er streekeigen in de bouwkunst* worden op plaatselijk niveau, of bij familieonderzoek, nauwelijks gesteld.

Achtergrondkennis bij de onderzoeker, en achtergrondinformatie bij de lezer van het – belangrijke! – lokale- of familieonderzoek blijft echter onontbeerlijk om gevonden gegevens in het juiste perspectief te zetten. Regionale en provinciale historische organisaties zouden zich hier meer op toe moeten leggen.

Mediatheek Oudheidkamer in beheer van het Kennis en Informatie Centrum

Marieken Scholten-Sijses en Chris Sieverink

Op 13 februari gaven Marieken Scholten-Sijses en Chris Sieverink een lezing over het bezit van de Oudheidkamer in het Kennis en Informatie Centrum in de Twentse Welle. Door de vele gestelde vragen, werd dit een zeer geanimeerde bijeenkomst. Hierbij een zeer korte samenvatting van de aanwezige media.

Het Kennis- en informatiecentrum (KIC) "De Verdieping" is gelegen op de eerste etage van de expositieruimte van museum TwentseWelle. De studiezaal, voor alle bezoekers van het museum vrij toegankelijk, biedt u de gelegenheid kennis te nemen van achtergrondinformatie omtrent de geëxposeerde objecten.

Bibliotheek

De collectie van het Kennis- en informatiecentrum "de Verdieping" bestaat uit drie deelcollecties:

- Streekcultuur en geschiedenis van Twente: geschiedenis, recht, cultuur en streektaal van Twente, taal- en letterkunde.
- Twentse Twentse textielindustrie en sociale aspecten van deze industrie: arbeid, economie, kunst en cultuur, management, textieltechniek en textielhistorie.
- Natuur: boeken en tijdschriften over de flora en fauna van Twente en Nederland: flora, geologie, insecten, mineralogie, paleontologie, sterrenkunde, vogels en zoogdieren.

Beeldmateriaal

Het beeldarchief omvat ca. 15.000 foto's en ongeveer 4.500 ansichten omtrent: archeologie, bouwkunst, heraldiek, religie, streekcultuur en topografie. Het vormt als het ware de illustratie bij het documentatiearchief. Bijzonder hierin zijn de vele foto's uit 1989 van huizen, scholen en straatgezichten in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project in de regio.

Documentatiearchief

Het documentatiearchief bevat een uitgebreide en gevarieerde verzameling documenten (kopieën, krantenknipsels, bronnen, folders etc.) over Twentse schilders, boerderijen, bouwkunde, kerkgeschiedenis, handel en nijverheid, taal & dialect en volksgebruiken. Dit archief is ontstaan in de periode 1960 - 2000.

Archief historische documenten

De verzameling archivalia in het oud-archief bevat van particulieren gekregen koopakten en andere eigendomstitels, voornamelijk uit de 17e en 18e eeuw; gerechtelijke documenten, een aantal familiearchieven en de uitgebreide correspondentie van C.J. Snuij.

Topografische kaarten

De kaartenverzameling bevat ongeveer 1500 topografische kaarten. De oudste dateren uit de 17de eeuw. Er zijn vele oude detailkaarten, onder andere kadasterkaarten van Twente. Bijzonder is de verzameling wandel- en fietskaarten, in de jaren twintig van de 20e eeuw uitgegeven door de Twentse Rijkswegpad Vereniging.

Het KIC is gratis toegankelijk. Wilt u uitsluitend naar het KIC voor het raadplegen van boeken, documenten of beeldmateriaal, meldt dit bij de balie of maak dan een afspraak. Telefoon: 053-480 76 94 (rechtstreeks) Email: deverdieping@twentsewelle.nl Open: woensdag- en vrijdagmiddag van 13.00 tot 16.00 uur. Op deze tijden zijn studiezaalmedewerkers aanwezig om u te helpen. Of anders op afspraak. Catalogus bibliotheek: <http://collectie.twentsewelle.nl/>

Blik in het depot van het Kennis en Informatie Centrum.

o.a. voor:

groei-brilliant
quartz horloges
stijlklokken
gouden sieraden

LIPPERKERKSTRAAT 43-45,
ENSCHDEDE, TEL. 431 26 50

vakkundige reparatie inrichting

Dams

Accounting & Advies

Boddenkampsingel 89
7514 AP ENSCHEDE

www.damsaccounting.nl

Tel: 053 - 434 62 19
Mail: info@damsaccounting.nl

VAN MEGGELEN & KERSSSENBERG
ASSURANTIËN

VERZEKERINGEN HYPOTHEKEN PENSIOENEN

Boddenkampsingel 86 - 88
Postbus 334, 7500 AH Enschede
Telefoon: 053 - 435 01 04
E-mail: info@vmk-assurantien.nl

ELEKTROBURO
H. VOS **B.V.**

Elektra en Data werken
Brandmeldinstallaties
Noodverlichting

24 uur Servicedienst

Tel. 053 - 435 30 96

VOS **INSTALLATEURS B.V.**

Elektra, Airco,
Verwarming, Sanitair,
Loodgieterswerk en
Luchtbehandeling

Tel. 053 - 435 20 63

DE LIJSTENMAKERIJ GOVAARTS & HOMAN

Hengelosestraat 164
7521 AK Enschede
tel 053-4353678
www.govaarts.nl

Bijzondere lijsten en inlijstingen, ophangsystemen en kunstschildersmateriaal

***mobema
fine art***

***schilderijen- aquarellen
kunstvoorwerpen-taxaties
advisering-kunstverzekeringen
schilderijen restauraties***

***parkweg 115 – 7545 mv enschede
tel. 053-4321685 – 06 53365016
mobemafineart@home.nl
(contactpersoon J.H.A.Morsink)***

alleen op afspraak

www.kienhuisoving.nl

Enschede Pantheon 25 Postbus 109 7500 AC Enschede Tel. (053) 480 42 00

Oldenzaal Wilhelminastraat 14 Postbus 303 7570 AH Oldenzaal Tel. (0541) 57 31 00

LaRoche

Steaks & Seafood

*Hengelosestraat 200 te Enschede
Tel. 053 - 43 53 855*

www.restaurantlaroche.nl

Op 2 december 2019 neemt u 150 euro op. Gewoon bij een Rabo geldautomaat.

(Als contant geld dan nog bestaat.)

Met meer dan 3000 kantoren komt u de Rabobank door heel Nederland tegen. Overal waar u ons verwacht en zelfs op plekken waar u dat misschien niet had gedacht. Dat is altijd al zo geweest en zal altijd zo blijven. Want al wordt alles digitaal en virtueel, er zal altijd een Rabobank in de buurt blijven.

Het is tijd voor een bank
die zichzelf blijft.

Het is tijd voor de Rabobank.